

RAPORTUL DE INTERDEPENDENȚĂ DINTRE ISTORIE ȘI LIMBA ROMÂNĂ REFLECTAT ÎN COLECȚIILE BIBLIOTECII LUI TIMOTEI CIPARIU

dr. Zenovia Niculescu

Timotei Cipariu a fost una din personalitățile proeminente ale culturii românești din secolul al XIX-lea, format și implicat în viața științifică a Transilvaniei, continuator al ideilor Școlii Ardelene, receptiv la cunoașterea noutăților în domeniul lingvisticii dar, uneori, tradiționalist în aplicarea lor, angajat în totalitate în lupta ideologică a Transilvaniei pentru drepturile naționale și sociale. Om de vastă cultură, s-a impus epocii din care a făcut parte printr-o bogată pregătire științifică de specialitate, prin lucrări de importanță majoră, mai ales în lingvistică și filologie. Perioada în care a trăit Cipariu a fost de o complexitate deosebită, marcată de evenimente majore iar problemele puse de această epocă cereau o abordare curajoasă și extensie în diferite domenii.

Timotei Cipariu, atât prin unele lucrări ale sale, cât și prin discursuri rostite cu prilejul unor evenimente social-istorice a desfășurat și o activitate politică. Ținta sa a constituit-o afirmarea națiunii române, egalitatea în drepturi, prietenia românilor cu celelalte popoare. Gândirea politică, actualitatea ideilor cipariene rezidă în demonstrarea dorinței de pace a românilor, de conviețuire cu celelalte naționalități, a demnității ca națiune: "Noi suntem amicii păcii și împăcării pe cale amiabilă și vom rămâne totdeauna. Ci nu suntem plecați a suferi pentru aceea nici a batjocură, nici tractare nedemnă asupra națiunii noastre. Deviza noastră este să fim... defensori, dar cu demnitate, până la cea din urmă răsuflare. Toată politica contrară, nu e politica noastră. Noi nu o vom urma, nici o vom suferi în jurul nostru"¹. Interesantă este și legătura dintre istorie și politică, în concepția lui Cipariu. Datoria, responsabilitatea politică a intelectualului român este reprezentată prin a scrie istoria neamului nostru: "... să mai știm cu cine suntem? Cine au fost părinții noștri? Ce au făcut ei și ce au pățit". Este plină de sarcasm constatarea dureroasă a lui Timotei Cipariu: "Am lăsat pre omenia străinului să ne scrie istoria, originea, și noi ne-am pus la repaus cu mâinile la șele"².

De aici o altă dominanță a activității sale cu puternice rezonanțe în actualitatea contemporană, cea privind constituirea și păstrarea patrimoniului cultural-național:

"... adunarea acestor monumente prețioase, până ce nu se prăpădesc cu totul și încă în exemplare complete, nu numai, ci și publicarea lor... în adevăr nu numai ca să ne folosim din argumentul lor, carele mai în toate e demn de cunoștință, ci și mai vârtos din respectul limbii, ca întâile monumente ale literaturii românești, așa precum fac și toate națiunile care-și prețuiesc naționalitatea și limba"³.

Patrimoniul cultural național înseamnă, în viziunea lui Cipariu, tezaurul națiunii române și continuitatea noastră în istorie, iar pierderile lui echivalează cu moartea, căci, va uita cărturarul ardelean: "nici o durere nu poate să se asemeni cu acea durere, când vede omul nu numai pierirea sa, ci unde deodată și pierirea unei patrii, a unei națiuni întregi, mai fără nici o sperare de o ridicare din acea pieire. Însă din toate aceste ruine providența ne-a conservat încă în aceste dureri cumplite un tezaur neprețuit, care nu ni l-a putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnea pe corpurile noastre, nice puterea fizică, nice politica infernală, un tezaur născut cu noi... tezaur mai scump decât viața: tezaur care, de l-am pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată, ca cineva cu puterea au cu înșelăciunea au cu momelile să ni-l răpească din mâinile noastre - atunci mai bine, să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângâiere că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor: limba românească"⁴.

Adevărul existenței permanente a poporului român în Transilvania este crezul său, căruia îi va dedica toată opera sa filologică, răspunzând cu argumente științifice și într-un mod complex tuturor celor care mănăți de anumite interese politice puneau sub semnul întrebării continuitatea noastră pe aceste meleaguri. Într-una din cuvântările sale rostite la ASTRA, patriotul transilvănean spunea: "românii nu au părăsit această patrie, nice au ieșit din ea afară. Cine e acela să cuteze a zice că românul în Transilvania nu e în patria sa? Că românul nu e Transilvania, că Transilvania nu e patria românului? De au fost unii cari au cutezat până acum a ne-o zice în față, de mai este careva să ne-o zică în dos - cu trecutul nu vrem să ne disputăm numai cu vizirul deschis, iar pe cei ce ne dispută acest drept și, nu îi auzim noi, îl lăsăm să umble pe căile fățarnicilor, clevețirilor și ticăloșilor..."⁵. Istoria fiind pentru Cipariu un domeniu important, găsim în bibliotecă numeroase lucrări, începând cu sinteze, monografii, studii, până la ediții ample de izvoare istorice, lucrări care pot fi clasificate astfel: istorie universală, istoria Imperiului Roman, istoria poporului român, istoria popoarelor romanice. Astfel, lucrarea lui Jaques Benigne Bossuet: "Discours sur l'histoire universelle"; Manualul de istorie universală - primul în limba română - al lui Aaron Florian: "Elemente de istoria lumii" (București, 1845); "De bello Gallico" a lui Caius Julius Cezar; lucrarea lui Plinius Caecilius Secundus: "Epistolarum libri X Panegyricus Traiano principi dictus" (Basileae, 1526); cele 12 volume din

"Histoire ancienne" (1758-1764) a lui Charles Rollin: "Histoire romaine depuis la fondation de Rome, jusqu'à la bataille d'Actium" în 16 volume apărute între 1739-1754; "Considerazioni sopra le cagioni della grandezza dei romani e della lor decadenza" apărută la Londra, 1776, ale lui Charles Montesquieu; "Breviarum Romanae historicae" a lui Eutropius, ediția apărută în 1726. Pentru istoria popoarelor romanice găsim: Duverdier, Gilbert Saulnier: "Abregé de l'histoire d'Espagne" (Lyon, 1674); René Aubert de Vertot: "Histoire des révolutions de Portugal"; Louis Blanc: "Histoire de la Révolution française" (Leipzig, 1877); Auguste Polignac: "Etudes historiques, politiques et morale sur l'état de la société européenne, vers le milieu dix - neuvième siècle" (Paris, 1845); François Mignet: "Histoire de la révolution française depuis 1789, jusqu'en 1814" (Stuttgart, 1830). Pentru istoria poporului român: "Hronicul romano-moldo-vlahilor", Iași 1835-1836; "Cronicarii Țării Românești" în editarea lui A.T. Laurian și N. Bălcescu; "Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei" publicate de M. Kogălniceanu între 1872-1874; "Istoria românilor" a lui N. Bălcescu; "Istoria românilor din Dacia Superioară" a lui Al. Papiu Ilarian apărută la Viena între 1851-1852; "Bibliographia Daciae. Indice de scrieri attingetore, directu sau indirectu de vechii locuitori ai Daciei" întocmită de Al. Ion Odobescu în 1872; importanta lucrare a lui M. Del Chiaro "Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia" apărută la Veneția în 1718. Din biblioteca istorică a lui T. Cipariu nu puteau să lipsească lucrările celor pe care i-a combătut vehement: Engel Johann Cristian: "Commentation de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine valachorum" (1794); "Geschichte des ungrischen Reichs" (Wien, 1834); Roesler, Robert E.: "Dacien und Romänen" (Wien, 1866), "Die griechischen und turkischen Bestandtheile im Românischen" (Wien, 1865); J.C. Eder "Observationes criticae" (Cibinii, 1803).

Selecția cărților de istorie este făcută și prin achiziționarea colecțiilor de proil.

Conectarea permanentă a cărții de istorie cu cea de lingvistică are valoare de reprezentativitate pentru concepția acestuia: "limba e credincioasă expresie a însuși omuhii și istoria e nararea întâmplărilor lui, deci... lingvistica și istoria chiar atât sunt legate între sine ca și matematica și știința naturii"⁶.

Una din preocupările de căpetenie ale lui Timotei Cipariu a fost descifrarea mecanismelor de comunicare umană. În acest sens, la el limbajul este un instrument esențial de comunicare în analiza căruia descoperim unele elemente pe care abia structuralismul lingvistic le-a pus în mod pregnant. Pentru Timotei Cipariu comunicarea, ca proces uman esențial, constituie întotdeauna transmiterea unui conținut informațional, fiind totodată purtătoarea unor complicate sisteme și procese semiotice. Aceasta din perspectiva zilelor noastre, la Cipariu neexistând conceptul de semiotică.

Din configurația tematică a bibliotecii lui T. Cipariu se desprinde, edificator pentru preocupările sale științifice, domeniul lingvisticii în general și în special, al lingvisticii romanice. Pe baza cărților existente în colecția cipariană, se poate face o privire retrospectivă asupra dezvoltării lingvisticii, începând din cele mai vechi timpuri, când problemele de limbă erau înglobate în filozofie.

Parcurgând un itinerariu semnificativ al colecției cipariene observăm că lingvistul de la Blaj dovedește disponibilitate și receptivitate pentru cărțile nou apărute pe plan mondial, depășind astfel coordonatele unui provincialism cultural. După cum era și firesc: "savantul strâns legat de viața științifică europeană, dispune personal, la numai câteva luni de la apariția lor, de lucrări ce au tangență cu istoria și cultura mai veche sau mai nouă a ținuturilor locuite de români". Astfel, tăblițele cerate le preia de la Ackner M. I., Müller, F., din ediția din 1865 ("Inscripfen in Dacien", Wien, 1865). Textele din Ptolemeu sunt publicate în "Archivu" după ediția fotolitografiată apărută la Paris în 1867 ("Geographie de Ptolemée"); 7 din inscripțiile romane din "Archivu" în 1868 au fost preluate de la Desjardins a cărui colecție a ieșit de sub tipar în acel an (Desjardins, E., "Lettre a M. Henzen de Valachie et de Bulgarie provinces de Dacie et de Scytie", Roma, 1868)⁷.

Ca o permanență în procesul cercetării limbii române este raportul de interdependență dintre istoria și limba poporului. "Istoria națională - precizează savantul blăjan - strictisim împreună cu limba și filologia română, ca și la toate popoarele. Căci cu existența sau căderea limbii oricărui popor stă sau cade și istoria aceluia și unde a încetat limba, a încetat și viața lui, iar morții nu mai au istorie"⁸. Integrată acestei concepții este ideea fundamentală care transpare în toate cercetările lingvistice cipariene conform căreia: "... istoria limbii române este istoria foarte lungă, istoria ce cuprinde aproape de 2000 de ani, istoria interesantă, istoria demnă din tot punctul de vedere a fi studiată prin toate fazele, evenimentele, împrejurările prin care a trecut limba românească și a căutat să treacă, împreună cu națiunea căreia i-a fost interpreta cugetelor, bucuriei și durerilor sale..."⁹.

T. Cipariu a fost cel dintâi filolog român care a dat o largă extindere principiului istoric în abordarea studiului limbii române. Adept al unei cercetări riguroase a limbii atât diacronic cât și sincron, Cipariu critică cu sarcasm procedeul unor lingviști străini, folosit în cercetarea limbii române, care nu considerau: "... meritoriu a se adânci în secretele limbii românești"¹⁰, ci doar numărau și clasificau cuvintele, fiind "buni calculatori, răi filologi" și decretau: "... limba românească e o amestecătură din limba latină, slovenească, nemțească, ungurească, turcească, grecească, cu un cuvânt o adevărată rămășiță de la Turnul Babilonului"¹¹.

Împotriva acestora, lingvistul transilvănean chema români să-și apere limba națională: "Timpul doar era venit ca, într-acest timp de

deșteptare universale, și românii să se deștepte și cu mai multă atențiune să cerceteze ce e adevăr și fals în judecata străinilor"¹².

Limba română este în concepția cipariană "continuatoarea istoriei romano-latine și a filologiei latine-italice"¹³.

Apartenența lui Timotei Cipariu la cultura noastră contemporană, putem să o exprimăm parafrazându-l pe Francesco de Sanctis¹⁴ și să afirmăm că ceea ce a murit din Cipariu nu este sistemul ci exagerarea lui.

Din perspectiva analizei structurale contemporane, gândirea lingvistică a lui T. Cipariu am putea spune că a funcționat aproape perfect pe coordonata diacronică, erorile sale fiind în sincronie datorită perspectivelor socio-culturale și istorico-politice ale epocii și locului în care a trăit.

O apreciere elocventă asupra valorii contemporane a operei cipariene o făcea și Sextil Pușcariu, care arăta: "Cele mai solide pietre din temelii culturii noastre au fost așezate pe el, atâta doar că n-a ținut nicio-dată ca în aceste pietre să i se sape numele"¹⁵.

Credem că, încheierea acestei lucrări despre Timotei Cipariu poate fi făcută prin cuvintele unui alt mare ardelean, Lucia Blaga, care, analizând gândirea reinâncască în Transilvania arăta: "Așa cum i-am înfățișat, ca un prolog al spiritului nostru, latinistul devin, în ciuda rătăcirilor mai actuali decât oricând. Actuali sunt prin substanța lor, dacă nu prin manifestările lor. Ne-am bucură nespun să știm că prin expunerea de față am izbutit să redeschidem un proces în care morții nu au fost ascultați în ultimă instanță".

NOTE

1. Organul Național, an XXII, 6, 1848, p. 25.
2. Cipariu T., Discursuri, Cluj, 1984, p. 54-55.
3. Ibidem, p. 81.
4. Ibidem, p. 61.
5. Manciulea St., Timotei Cipariu și Astra, Blaj, 1943, p. 24-25.
6. Cipariu T., Organul Luminării, Blaj, X, LXII, 3 martie 1848, p. 351.
7. Ursuțiu, M. Timotei Cipariu - editor de documente, în Biblioteca și cercetarea, II, Cluj-Napoca, 1980, p. 65.
8. Cipariu T. Elemente de limbă românească după dialecte și monumente vechi, Blaj, 1854, p.125.
9. Cipariu T., Societatea Academică Română, în Archivu, 9, 20 octombrie 1867, p. 162.
10. Cipariu T. Principe de limbă și scriptură, Blaj, 1866, p. 231.
11. Ibidem, p. 232
12. Ibidem, p. 234.
13. Cipariu T., De latinitate linguae valachicae, în Archivu, 21, 1 ianuarie 1869, p. 125.

14. De Sanctis, Francesco. Istoria literaturii italiene, București, 1965, p. 568.
15. Pușcariu S., Timotei Cipariu, în Cercetări și studii, București, 1974, p. 567.

**LE RAPPORT D'INTERDÉPENDANCE ENTRE L'HISTOIRE ET LA
LANGUE ROUMAINE REFLETÉ DANS LES COLLECTIONS DE LA
BIBLIOTHEQUE DE TIMOTEI CIPARIU**

-Résumé -

Pertant de l'étude approfondé de l'oeuvre l'érudit Timotei Cipariu, on présente les idées de ce roumain de Transylvanie concernant les idées de ce roumain de Transylvanie concernant l'histoire du peuple roumain, le rapport d'interdependance entre l'histoire et la langue, l'importance de la constitution et de la sauvergarde du patrimoine culturel des roumain. Toutes ces idées, tres importantes pour l'époque respective, ressortent de l'étude de la vaste bibliothèque de ce savant roumain.